

Forfatter: Sven H. Rossel

Titel: H. V. Kaalund

Anvendt udgave: H. V. Kaalund

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (dsl.dk)

Det Kongelige Bibliotek (kb.dk)

Hans Vilhelm Kaalund

Indhold

- [Indledning](#)
- [Biografi](#)
- [Forfatterskabet](#)
- [Modtagelse](#)
- [Forfatterskabets efterliv](#)
- [Tekstoplysninger](#)
- [Bibliografi](#)
- [Sven H. Rossel](#)

Indledning

Perioden

Årene 1840-70 markerer en overgangsperiode fra konservativ idealisme til radikal realisme, fra et romantisk-religiøst til et naturalistisk-materialistisk livssyn. Denne proces er ledsaget af en stigende kritik af det bestående samfund, der blev betragtet som socialt tilbagestående og hyklerisk, hvad angik moralske spørgsmål, en kritik, der på et tidligt tidspunkt kom til udtryk i de to romaner *Min Broders Levnet* (1835) og *Fra Gaden* (1848) af henholdsvis Carl Bagger (1807-46) og Poul Chievitz (1807-54). Det er et tidsrum, i hvilket de fleste forfattere - også de ældre med rod i romantikken som f.eks. N.F.S. Grundtvig (1783-1872) og B.S. Ingemann (1789-1862) - kæmpede sig frem til en acceptering af den ydre virkelighed, men hvor de fleste stadigvæk veg tilbage både for en direkte stillingtagen til tidens politiske problemer og ikke mindst for at drage livsanskuelsesmæssige konsekvenser. Men udviklingen frem mod en accept af den sociale og politiske virkelighed lod sig ikke standse. En række forfattere, først og fremmest Meir Aron Goldschmidt (1819-87), Carl Ploug (1813-94) og Hans Egede Schack (1820-59) engagerede sig aktivt på den liberale fløj i den politiske debat imod slutningen af 1840'erne.

Denne blev netop i disse år skærpet på grund af det politiske opgør både på den indenrigs- og udenrigspolitiske front. Stigende krav om en demokratisering af samfundet førte især blandt det københavnske akademiske borgerskab til dannelsen af en militant liberal bevægelse, der i 1848 fik gennemført afskaffelsen af den politiske censur og den gamle enevælde og året efter indførelsen af en demokratisk grundlov. Denne frihedsbevægelse, inspireret af den såkaldte Julirevolution i Frankrig i 1830 og senere af Februarrevolutionen i 1848, der gik hen over en række europæiske lande, slog også ned i hertugdømmerne Slesvig og Holsten. Ønsket her om uafhængighed fra Danmark bevirkede, at den liberale bevægelse blev *nationalliberal*, og den krævede - i modsætning til den af de konservative førte helstatspolitik - at Danmark skulle forblive en enhed til Ejderen, grænsefloden mellem Slesvig og Holsten. Dette krav førte dagen efter indførelsen af det konstitutionelle monarki 22.3.1848 til et oprør i hertugdømmerne, der med prøjsisk støtte ledte til Treårskrigen, der varede til 1850. Krigen endte uafgjort, men blev fra dansk side nærmest betragtet som en sejr og medførte samtidigt en opgivelse af Ejderpolitiken. Men da De Nationalliberale i 1857 dannede regering medførte dette en tilbagevending til denne politik, hvilket gav Prøjsen under Bismarcks ledelse sammen med Østrig anledning til at erklære Danmark krig 1.2.1864. Efter et knusende nederlag måtte Danmark afstå begge hertugdømmer og Lauenburg.

Nederlaget førte til en brat opvågnen til en realpolitisk virkelighed, en smertefuld opvågnen, der til en vis grad allerede var foregrebet af litteraturen i de foregående årtier, og som nu kom

til udtryk i en voldsom filosofisk debat om forholdet mellem idé og virkelighed, som allerede havde været foregrebet af Frederik Paludan-Müllers (1809-76) og Søren Kierkegaards (1813-55) strenge krav om et betingelsesløst og personligt henholdsvis etisk og religiøst engagement.

Resultatet blev, at idealismens repræsentanter, heriblandt filosofen Rasmus Nielsen og kritikeren Clemens Petersen, og realismens talsmænd, først og fremmest forfatterne Hans Egede Schack og H.V. Kaalund omkring århundredets midte søgte at forsoning de to standpunkter: På den ene side afvistes den rene romantiske fantasidyrkelse, på den anden side den rene materialisme. Det gjaldt om at modificere begge standpunkter, men i øvrigt kunne ideens og virkelighedens verdener accepteres hver for sig. Denne forsoning var allerede foregrebet af Johan Ludvig Heiberg (1791-1860) og blev accepteret foruden af Schack og Kaalund af andre yngre digtere som Carl Ploug, Christian Richardt (1831-92) og Jens Christian Hostrup (1818-92) - men senere radikalt afvist af Georg Brandes (1842-1927) og det moderne gennembruds mænd og kvinder.

Biografi

Under vejr med sig selv

Hans Vilhelm (Wilhelm) Kaalund blev født i København 23.6.1818 (dåbsattesten anfører fejlagtigt 27.6., en dato, der også er overtaget af *Dansk biografisk Leksikon*) som den fjerde af fire søskende og nedstammer fra en gammel adelig officersslægt. Hans fader var premierløjtnant Marinus Nicolai Kaalund (1790-1832), der efter tabet af Norge i 1814 i forbindelse med reduktionen af militæret blev afskediget og derefter ernærede sig og sin familie som undertoldbetjent i København. Moderen, Juliane Mariane, født Schmidt (1789-1865), var datter af en købmand i Randers, der efter sin fallit flyttede til København, til det nuværende Nørrebro. Fra faderen skal Kaalund have arvet sin sans for det komiske og kærligheden til dyr - hjemmet var fuldt af fugle, kaniner og egern, der løb frit omkring - og af moderen lærte han utallige teatersange og folkelige viser.

En stor del af barndommen blev tilbragt hos bedsteforældrene, og i et smukt, tilbageskuende digt i samlingen *En Efteraar* (1877) skildrer Kaalund sit barndomsliv i naturen ved Sortedamssøen "Paa Grænsen mellem Stad og Land":

Da var der mere fri Natur
og ingen Gader, ingen Gas.
Bag Haven ved det gamle Skur,
dér havde jeg min Legeplads.
(SD 262)

Kaalund gik - uden at udvise særlig flid - i forskellige skoler, til sidst i Det v. Westenske Institut, hvor han fik sin realeksamen. Der blev nu talt i familien om at sende ham til en onkel i Vestindien, men i stedet blev det året efter faderens død i 1832 bestemt, at han skulle uddannes til billedhugger i Herman Ernst Freunds atelier ved Frederiksholms Kanal. Her lærte han den senere kendte maler Jens Adolf Jerichau at kende, med hvem han knyttede et venskab for livet. Kaalund begyndte nu også selv at male og besøgte samtidigt med Jerichau Kunstakademiet på Charlottenborg. Hverken her eller hos Freund, hvor han var lærling i omtrent halvandet år, udviste han større begejstring for en videre kunstnerisk løbebane. Han malede således kun to billeder, hvoraf det ene, en Savoyarddreng, der står i profil mod en solnedgang, blev udstillet på Charlottenborg i 1839.

Under indtryk af Adam Oehlenschlägers (1779-1850) digtning og N.F.S. Grundtvigs

personlighed - i 1838 havde Kaalund således overværet dennes historiske forelæsninger på Borchs Kollegium - rettedes hans interesse i stigende grad mod litteraturen, og han skrev sine første digte, således en "Hilsen til Thorvaldsen" ved dennes hjemkomst i 1838 og et mindedigt "Ved Frederik den Sjettes Død", i 1839. Digtet blev indleveret til det nationalliberale dagblad *Fædrelandet*, men afvist af redaktøren Orla Lehmann som værende for nationalt og royalistisk, og derefter trykt i *Kjøbenhavnsposten* 17.1.1840 (under titlen "Frederik den Sjette"), hvor det vakte en vis opmærksomhed. Arkæologen P.O. Brøndsted, der traf den unge Kaalund i Freunds atelier, viste interesse for ham, vejledte ham, hvad angik skønlitterær lektur, og besluttede at undervise ham privat; herefter opgav Kaalund de bildende kunster.

I 1838 brød en alvorlig nervelidelse frem, der forhindrede Kaalund i at rejse til fods til Rom sammen med Jerichau. I stedet flyttede han i foråret med sin moder ud til Bagsværd for at genvinde sine kræfter, og de følgende fire år boede Kaalund hver sommer i Farum nord for København, hvor han fandt sit andet hjem i præstegården. Her blev han midtpunktet i et muntert og aktivt sommerliv med andre unge, blandt disse forfatteren Erik Bøgh. Farum-årene, disse "Dage, rige paa Ungdomslyst" (SD 132) hvor vinen "i Glasset perlede" (SD 131), som lagde grunden til Kaalunds senere bohemetilværelse, og som han mange år senere henført skildrede i digtet "Til Familien i Præstegården", fandt en brat afslutning, da han rantes af et nyt nerveanfald i 1842, der gjorde ham sengeliggende i et halvt år på Frederiks Hospital og blev fulgt af en lang rekonvalescensperiode.

Det var opholdene i Farums natur, der lagde grunden til Kaalunds digteriske gennembrud med en ny og mere realistisk oplevelse af virkeligheden. Han havde debuteret i 1840 med et episk digt, *Kong Haldan den Stærke*, der er et romantisk efterklangsværk tydeligt påvirket af Oehlenschlägers nordiske digtning og Grundtvigs oversættelse af Saxo, *Danmarks Riges Krønike* (1818-22). Ikke mindst er indflydelsen fra Oehlenschläger og især dennes episke digt *Helge* (1814) tydelig. Gennem Brøndsteds formidling knyttedes en forbindelse mellem de to digtere, der udviklede sig til et personligt venskab. Samme år fulgte et bind *Samlede Digte*, der ganske vist også indeholder en del efterklangspoesi, men også personligt følte, spekulative digte om forholdet mellem ånd og natur, som f.eks. "Efteraarsnaturen", og rene, præcist opfattede naturskitser fra Nordsjælland, f.eks. "Konen ved Ledet i Frederiksdal", og ikke mindst fra "Farum", der forener disse to tendenser.

Den mere refleksionsagtige tendens i Kaalunds produktion kommer også til udtryk i hans næste epos, *Valkyrien Gøndul*, fra 1842, endnu en udløber af Oehlenschlägers nordiske digtning, men helt uden dennes sproglige og billeddannende kvaliteter. Det tynges desuden af et kompliceret filosofisk-allegorisk apparat, der snarere er påvirket af J.L. Heibergs værker fra denne tid. Eposet blev da også af Oehlenschläger fejlagtigt opfattet som en stillingtagen til fordel for Heiberg i den standende strid mellem de to digtere, hvorefter der herskede en misstemning mellem Oehlenschläger og Kaalund, der aldrig helt blev udryddet.

1840'erne er for Kaalunds vedkommende i øvrigt kendetegnet af hans første møde med tidens politiske strømninger. Brøndsted havde - sammen med Oehlenschläger - i 1840 understøttet hans ansøgning til Christian 8. om økonomisk hjælp, men da Kaalund under den efterfølgende audiens afslog at støtte kongens sag i dagbladene, kom han på kant med kongehuset og regeringspartiet, der støttede enevælden og helstaten. Nu som senere følte Kaalund en sand skræk for at blive taget til indtægt for et bestemt parti. Også hans forhold til de ledende nationalliberale akademikere var dårligt; således forfulgte *Fædrelandets* anonyme litteraturanmelder systematisk Kaalund i disse år. "Hvorfor tilbyde umodne Bær?" hedder det således i en anmeldelse af *Samlede Digte* 2.8.1840. Også i en af Carl Plougs studenterkomedier, skrevet under pseudonymet Poul Rytter, *Sylvesternat* fra 1841 (udgivet 1913 af Oskar Schlichtkrull), findes et udfald mod Kaalunds digte.

I 1844 udkom Kaalunds anonyme samtidssatire, *Humoristisk Pjece*, hvis forfattermærke, "Benjamin Sahl", blev givet den af censoren Christian Reiersen. Pjecen fandt Oehlenschlägers bifald, idet Kaalund i prosabetragtningerne, der bl.a. indeholder en novelleparodi, som den senere findes i Schacks roman *Phantasterne* (udg. 1857; 1858 på titelbladet), gør nar ad den heiberg-hegelske æstetik og dens tredeling af de litterære genrer i lyrik, epik og drama. Flere af de efterfølgende ni epigrammatiske digte under fællestitlen "Smaating" er gået over i digtsamlingen *Et Foraar* (1858), men betegnende for den forsigtige digter ikke det første epigram:

Kong Midas rendte paa et Træ.
Ei! lo han, hvor jeg er et Fæ!
Taus nikkede med Toppen Stammen,
Imens hans Hofnar raabte Amen!
(*Humoristisk Pjece*, s. 38)

- der kan læses som et skjult angreb på kongehuset og dets tilhængere.

Det blev snarere Kaalunds anden digtsamling, *Fabler og blandede Digte* fra 1844, der blev af betydning for digteren, pegede fremad mod fabelsamlingen det følgende år og åbnede en ny omgangskreds. Hertil bidrog ikke mindst en overstrømmende anmeldelse af kritikeren P.L. Møller i Georg Carstensens *Dansk Album for Litteratur og Kunst* 9.2.1845. Møller udtrykker sin forundring over, at ingen kender Kaalunds lyrik og således ikke har "fornummet Vingeslaget af en ualmindelig Genius og Duften af en Lyrik, der har virkelig Saft og Liv" (s. 44). Og Møller havde aldeles ret i, at digtene var fulde af livskraft og friskhed. På mange måder knytter Kaalund, især i fablerne, an til den poetiske realisme fra de foregående årtier, og utvivlsomt har Christian Winthers (1796-1876) kendte barnedigte været et direkte forbillede. Teksterne udgør hovedstammen af den senere så anerkendte samling *Et Foraar*. Kaalund modtog straks Møllers fremstrakte hånd, og bekendtskabet med ham førte hurtigt til omgang med dennes liberale vennekreds, til hvilken først og fremmest også hørte M.A. Goldschmidt og Poul Chievitz, to forfattere, der ligesom Kaalund var løsgængere, der befandt sig på overgangen mellem romantik og realisme; desuden stiftede Kaalund bekendtskab med digteren Jens Chr. Hostrup og litteraturhistorikeren Kristian Arentzen. I et brev til den senere nære ven Otto Borchsenius skildrer Kaalund kredsen på følgende måde:

Alle gik vi vor egen skæve Gang og til Dels hver for sig beskrivende sin egen Bane udenfor alt, hvad der den Gang var Parti- og Modevæsen. Bindemidlet imellem os, der af Naturen var saa højst forskelligt anlagte, var egenlig kun vor fælles Uvilje mod alt, hvad der smagte af Koteri og aandeligt Lavsvæsen.

(Borchsenius: *Hans Vilhelm Kaalund*, 1918, s. 42-43)

Venskabet med Chievitz manifesterede sig i et samarbejde omkring ét af dennes vaudeviller, *En Fortid* (1853), som Kaalund udkastede planen til og oprindeligt kaldte *De fine og de flotte*. I fællesskab arbejdede de videre på stykket, der blev gjort færdigt af Chievitz og Adolf v. der Recke; begge lod de det opføre på Casino i 1853. Forholdet til Goldschmidt var noget tempereret så længe denne udgav sit liberale, satiriske og antiroyalistiske ugeskrift, *Corsaren* (1840-46), idet Goldschmidt mente, at Kaalund var for kongetro. Men efter at bladet var gået ind, blev venskabet mellem de to langt fortroligere, og Kaalund bidrog endda til Goldschmidts nye tidsskrift, *Nord og Syd* (1848-59), i 1848 med et digt "Til de Gamle" (Tredje Qvartal, s. 269-272; optr. i *Tre Tidsdigte* (1848)) og i 1850 med nogle oversættelser fra tysk af serbiske folkesange (Januar-Marts, s. 129-133 og 220-227). I 1849 trykte Goldschmidt en artikel af Kaalund om "Revolutionen og Reactionen" (Første Qvartal, s. 33-49), der - karakteristisk for

Kaalund - indtager et forsigtigt, reformatorisk standpunkt uden for partierne, et standpunkt, der svarede til tidsskriftets, og Goldschmidt går heller ikke af vejen for i et brev til Borchsenius at omtale Kaalund som sin "aandelig[e] Jordemoder" (Borchsenius: *Hans Vilhelm Kaalund*, 1918, s. 50).

I disse år arbejdede Kaalund, utvivlsomt inspireret af Christian Winthers succesrige oversættelser af tyskeren J. Wilhelm Heys børnefabler med tegninger af Otto Speckter, sammen med maleren Johan Th. Lundbye på børnebogen *Fabler for Børn*, der udkom i 1845 med halvtreds tekster, og siden er blevet en klassiker ikke mindst i kraft af digtet "Den dræbte And". Lundbye tegnede oftest efter Kaalunds digte; kun enkelte billeder, f.eks. "Lænkegrisen", forelå på forhånd i Lundbyes skitsebog. Andre fabler, f.eks. "Den firbenede Proletar" og "Bjørnen som Rytter", udkom sammen med forskellige prosastykker i *Maanedsskrift for Børn*, som Kaalund udgav sammen med forfatterkollegaen Julius Chr. Gerson fra 1845-47.

Kort tid efter blev også Kaalund - ligesom sine digterkollegaer - grebet af de politiske og nationale begivenheder omkring årene 1848-50, og der var derfor ikke megen tid til litterær produktion. Af kunstnerisk værdi er hans noget patetiske digt fra 1848 *Til Kong Frederik den Syvende*, en selvstændig publikation på 13 sider, og de *Tre Tidsdigte* ligeledes fra 1848. Det er karakteristisk, at Kaalund i disse tre tidsdigte ikke søger at tage stilling til den nationale diskussion omkring hertugdømmerne, men derimod indtrængende appellerer om at bevare freden. I de første to af de tre digte, "Revolutionstiden" og "Til de Gamle", forsøger han at dømme retfærdigt mellem stridens parter, mellem de konservative og de revolutionære, mellem enevældens tilhængere og repræsentanterne for det nye demokrati.

I 1847 havde Kaalund igen været alvorlig syg, og da han endnu året efter - ved krigsudbruddet - følte sig svag og skrøbelig, meldte han sig først som soldat i 1849. Han - der hele sit liv var en glødende patriot - deltog i Treårskrigen (1848-50) først som trænkommantør, blev senere knyttet til intendanturkorpset og var med i general Olaf Ryes tilbagetog op gennem Jylland i foråret 1849; i krigens sidste år var han stationeret som ambulanceforvalter i Kolding.

Efter krigens afslutning stod Kaalund uden økonomiske midler, og op gennem 1850'erne måtte han kæmpe hårdt for det daglige brød. Efter krigen var han først i tre år huslærer i Hellebæk, dernæst, i 1854, blev han overdraget bestyrelsen af et af Edvard Collin, H.C. Andersens (1805-75) ven og støtte, tilhørende teglværk, Strandmosegaard, ved Sletten syd for Humlebæk. Her traf Kaalund Cathinka Julie Jensine, født Jensen (1836-1901), som han dog først blev gift med langt senere af mangel på en fast stilling. Da Collin 1856 besluttede sig til at sælge Strandmosegaard, var Kaalund igen hjemløs, men han nåede i løbet af sine sidste dage som teglværksbestyrer at sende Cathinka frierdigtet "Maaske":

Jeg vil et Ord Dem nævne,
saa fuldt af Haab, saa fuldt af Ve,
det er det lille, jevne,
beskedne Ord: Maaske.

Paa det maa Hjertet bygge
sin Fremtidsdrøm, sit Haab paa Jord:
For mig al Livets Lykke
paa et Maaske beror!
(SD 198)

Den 6.7. gav Cathinka ham sit ja, men den arbejdsløse Kaalund måtte nu rejse til København, hvor han en kort tid var ansat ved Den Kgl. Mønt. Dernæst fandt han arbejde ved

telegrafvæsnet i Haderslev, hvor han også forgæves søgte at etablere sig som boghandler. Det er i denne "fremmede By", at Kaalund nu skriver sit inderlige kærlighedsdigt "Til Hende":

Mens Vintersolen daler bag den rødmende Sky,
min søde, lille Brud i det Fjerne!
Jeg sender dig min Hilsen fra den fremmede By,
en Hilsen med Aftenens Stjerne.
(SD 199)

Digtet slutter med et ønske om, at han ligesom lærken, der synger for sin mage, også som denne kunne finde "blot en Rede" (SD 202).

I 1857 var Kaalund tilbage i København, og året efter udsendte han digtsamlingen *Et Foraar*, hvoraf kun få tekster er nye; de fleste er omhyggeligt gennemredigerede versioner af tidligere digte, især fra *Fabler og blandede Digt* (1844). Samlingen skaffede Kaalund et sent gennembrud som seriøs digter. Ikke mindst bidrog Henrik Hertz' (1798 (el. 97)-1870) anmeldelse i sit eget *Ugentlige Blade* (no. 6, november 1858, s. 70-72), der netop fremhævede Kaalunds strenge selvkritik over for sine tidligere års poetiske produktion, til denne æresoprejsning; frem til 1886 kom *Et Foraar* i alt i seks oplag.

I slutningen af 1859 udnævntes Kaalund til overlærer ved det nyoprettede Vridsløse Cellefængsel, det senere Vridsløselille Statsfængsel, og nu havde han den faste stilling, der gjorde det muligt for ham at indgå ægteskab, hvilket skete 6.3.1860. Ægteparret boede i et lille hus uden for fængslets mure, der i mere end tyve år skulle blive digterens arbejdsfulde og lykkelige hjem. Kaalund engagerede sig i sit nye arbejde. I modsætning til tidligere fængsler blev fangerne i Vridsløselille anbragt i adskilte celler, og om dette arrangements gunstige indvirkning på de indsatte, der kunne forbedres yderligere gennem samtaler og læsning og anden moralsk påvirkning, handler hans afhandling fra 1862, "Om Cellestraffen", der blev offentliggjort i *Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen* (1885, s. 180-193); fra 1867 stammer den selvstændige publikation *Om Cellesystemet og dets Gjennemførelse*. I et digt fra 1876, "Til Fru" (dvs. Edvard Collins hustru, Henriette), trykt i *En Efteraar* (SD 340) skildrer Kaalund sit liv som fængselslærer og fremhæver, at denne gerning ikke har stækket hans digteriske inspiration. Alligevel var de mange år i Vridsløselille præget af ensomhed og depressioner, hvilket fremgår af et brev fra november 1870:

Mit Fængselsliv [...] er saa lidet opmuntrende, og Opholdet i det hele her paa Vridsløsemark, især paa denne Aarstid, saa lidet skikket til at faa Humør af, at jeg rimeligvis vilde ende med at blive melankolsk eller gal, hvis jeg ikke af og til forfriskede mig ved en Sviptur til Kjøbenhavn.

(Borchsenius: *Hans Vilhelm Kaalund*, 1918, s. 73)

Opmuntret var Kaalund dog blevet, da han i 1863 modtog Det Anckerske Legat og sammen med hustruen rejste til Svejts. Her viste det sig, at den digteriske inspiration ikke var tørret ind. Han kvitterede året efter med det friske rejsedigt "Rejsetummel", langt senere trykt i *En Efteraar*. Efter begejstret at have skildret sin rejsevirksomhed i dynamiske, ilende rytmer, der næsten bringer Johannes V. Jensens rejsedigte i erindring, slutter Kaalund med en hyldest til sit "elskede Land" og dets sprog (SD 284), det land, der nu efter nederlaget i 1864 er "saa forladt og forraadt!" (SD 285). Derimod fortier han helt, at han, da der ikke var råd til, at hustruen kunne gøre hele rejsen med, afbrød denne og ledsagede hende hjem; derefter rejste han alene til Stockholm. Da han kom tilbage, måtte han på grund af en blærebetændelse indlægges på Frederiks Hospital, hvor han opholdt sig i seks uger uden at blive helbredt. Han brød da uden videre op og rejste til London og derfra over Frankrig og Tyskland tilbage til

Vridsløselille.

Kaalunds hovedværker fra den sidste periode af hans liv er det lyriske drama *Fulvia* fra 1875 og den lille digtsamling *En Efteraar* fra 1877, som Kaalund oprindeligt - med den for ham typiske beskedenhed - havde tænkt sig at kalde *Nogle Efternølere*; den endelige titel skyldtes et forslag til Kaalunds forlægger, Frederik Hegel, fra Holger Drachmann (1846-1908). (Borchsenius: *Hans Vilhelm Kaalund*, 1918, s. 68-69) Bindet, der indeholder de værdifuldste af hans digte fra de sidste nitten år siden udgivelsen af *Et Foraar*, er endnu et eksempel på, hvor selvkritisk Kaalund var med sit forfatterskab. I modsætning til de tidligere digte undgår han nu de stærke farver til fordel for en plastisk skildring af den omverden, der mere end nogensinde trænger sig på og nu beskrives med lavmælt energi. Den gennemgående tone er dog resignerende - lektionen fra årene i Vridsløselille er tydelig, men man mærker også stemningen efter nederlaget i 1864 - og kommer klarest til udtryk i de to første linier af det digt, der frem for noget er knyttet til Kaalunds navn, "Paa det Jevne": "Paa det Jevne, paa det Jevne! / - ikke i det Himmelblaa! -" (SD 335). Denne følelse bliver endnu stærkere i Kaalunds efterladte digte, men kommer allerede med prægnant styrke til udtryk i "En aaben Hilsen til Holger Drachmann" fra 1878, det lange digt, hvormed Kaalund indledte en litterær fejde med to repræsentanter for den nye naturalistiske litteratur, Holger Drachmann og Sophus Schandorph (1836-1901):

Ogsaa jeg har været en Gang Huron,
spanket omkring med vilde Miner,
som om mine Støvler var Mocassiner,
fordret en Verden for min Person;
men Livet lærte mig Resignation.
(SD 357)

Om baggrunden for dette digt skriver Kaalund i et brev til Otto Borchsenius fra december 1878: "Der er noget oppe i Nutiden, som ogsaa kaster fængende Gnister i mig. Jeg brænder af Længsel efter ogsaa, paa min Maade, at tage Del i Kampen" (Borchsenius: *Hans Vilhelm Kaalund*, 1918, s. 85). Denne kamp indledtes med det separat udgivne digt *En aaben Hilsen til Holger Drachmann* i februar 1878 og fulgtes i marts 1879 af det ligeledes rimede *Brændende Spørgsmaal*, rettet til vennen Sophus Schandorph. Senere samme år fulgte Kaalunds reaktion på dennes genmæle med *Idealitet og Realitet*, trykt i maj 1879 i tidsskriftet *Nær og Fjern*, nr. 359.

Drachmanns svar blev først offentliggjort i *Morgenbladet*, 12.5.1885, mens Schandorphs reaktion fulgte umiddelbart i *Nær og Fjært*. Det er karakteristisk for Kaalund, at han, snarere end at angribe sine modstandere personligt, beskriver deres position - og dette ikke uden skarphed - og som kontrast derefter formulerer sine egne meninger og holdninger som i anden strofe af hans svar til Schandorph, *Brændende Spørgsmaal*:

Jeg priser Enhver, som er tro mod sit Kald,
hvad enten det fører ham til Sejer eller Fald;
- men jeg afskyer de Hule og Flanerne
og gjør Front mod Kaos og Titanerne!
(SD 358)

Ligesom Kaalunds digt er ogsaa Schandorphs rimede svar herpå helt uden den skarpe polemiske tone, der kendetegner så meget af striden mellem den gamle, idealistiske og den nye, naturalistiske livsanskuelse - eller med Kaalunds ord: idealitet og realitet - f.eks. repræsenteret af henholdsvis Carl Ploug og Georg Brandes; snarere koncentrerer Schandorph

sig om at skildre et gemytligt samvær hjemme hos Kaalund selv.

Men netop Carl Ploug sørgede for, bl.a. med sin pamflet *Det literære "Venstre". Angreb og Forsvar* fra 1880, at striden snart blussede op. Både Drachmann og Schandorph gav direkte svar på tiltale, og også Kaalund deltog med digtet "Til den yngre Slægt" i ugebladet *Ude og Hjemme* (11.1.1880), hvis første strofe er stærkt udæskende, rettet ironisk mod "Danmarks Haab", sat i anførselstegn, og hvis afsluttende linier lyder:

Der er Lavtryk i Luften - farlige Tegn
paa, at Tiden er kommen,
da Fler end vi Gamle skal fejes afvejen:
Husk - Fremtiden! - Dommen!
(SD 387)

Imidlertid er det karakteristisk, at heller ikke denne formulering kunne ødelægge venskabet mellem Kaalund og Schandorph.

I 1881 tog den sygdomsplagede Kaalund sin afsked fra Vridsløselille og flyttede til København. Samme år blev *Fulvia* opført i en ændret form på Det Kgl. Teater med Josephine Eckhardt og Emil Poulsen i de to hovedroller, og dramaet blev både en betydelig kunstnerisk og økonomisk succes. Gennem 1870'erne havde Kaalund været hjemsøgt af sygdom, sandsynligvis underlivskræft, og stærke smerter, som kun en udstrakt brug af morfin og kloral kunne befri ham for. Således havde han i 1877 været indlagt på Kommunehospitalet, et længere sygeleje, der blev efterfulgt af en kort rekreation i Svejts. De følgende somre tilbragte Kaalund sammen med sin hustru i egnen omkring Humlebæk, hvor de mange år tidligere havde truffet hinanden. En badekur i Norge i 1884 bekom ikke Kaalund. Det følgende forår, 27.4.1885 døde han i sit hjem på Frederiksberg, og han blev begravet fra Frue Kirke 4.5. Kaalunds grav befinder sig på Solbjerg Kirkegård, og på gravstenen kan man læse fire linier fra hans digt til hustruen "Til Hende":

For mig blev ikke Livet en ussel Parodi,
for mig blev det saa kraftig en Skole:
Jeg aner gennem Striden en evig Harmoni,
fra Støvet til de yderste Sole.
(SD 201)

Smukkere kan vel Kaalunds forsøg på et forene virkeligheden med ideen ikke udtrykkes.

Forfatterskabet

- [Naturlyrik](#)
- [Tankelyrik](#)
- [Fabler](#)
- [Fulvia](#)
- [Tematisk sammenfatning](#)

Som digter var Kaalund ikke overvældende produktiv, men til gengæld uhyre kræsen. Han omarbejdede og genskrev sine tidligere tekster, indtil de fandt deres endelige form. Karakteristisk for denne fremgangsmåde er hans lyriske hovedværk, *Et Foraar*, der ud over enkelte nye tekster består af tidligere udgivne digte og på mange maader kan læses som en af digteren selv udvalgt antologi over hans produktion frem til året 1858. Kun sjældent skrev Kaalund - og her danner han en tydelig modsætning til de samtidige lyrikere Carl Ploug og

Christian Richardt - lejlighedsdigte, og det var ham en gru, når han blev plaget om at skrive en vise eller en tekst til et billede; de fleste sådanne digte er da også forblevet utrykte. Bortset fra de typiske lejlighedsdigte i anledning af Frederik 6.s død i 1839 og Frederik 7.s tronbestigelse i 1848 anvender Kaalund snarere genren enten til at hylde de kunstnere, han føler sig beslægtet med, eller som udgangspunkt for en anden tematik; det er typisk for Kaalund, at man i ét og samme digt på samme tid finder både tidskommentar og refleksion. Både i digtet "Hilsen til Thorvaldsen" og i et digt til Grundtvig, "Til Nic. Fred. Sev. Grundtvig" (til melodien: "Danmark, dejligst Vang og Vænge"), som tak for dennes forelæsninger på Borchs Kollegium, begge fra 1838, benytter Kaalund sig således af lejligheden til at skildre de to kunstners fædrelandskærlighed og til *selv* at prise Danmark, mens digtet "Til Adam Oehlschläger", tilegnelsesdigtet fra hans første samling fra 1840, entydigt tjener til at beskrive Kaalunds *egen* kunstneriske udvikling:

Mejslen i Haanden man gav mig og Leret;
ak, det blev dødt for min Haand!
Træerne grønne og Solstraaleskjæret
drog til Naturen min Aand.
Penslen da greb jeg, men kasted den atter.
Nu først forstaar jeg mig selv,
nu mig med svulmende Bølger omfatter
Sangens henrivende Elv!
(SD 7)

Dette digt er med sit personlige indhold og budskab mere beslægtet både med den patriotiske "Sang for det danske Folk", de *Tre Tidsdigte*, begge fra 1848, og de senere rimede pamfletter rettet mod Holger Drachmann og Sophus Schandorph, i hvilke Kaalund gør rede for sin egen stilling til det moderne gennembrud og endnu engang understreger sin uafhængighed af tidens strømninger.

Denne selvstændighedstrang skal ikke kun forstås i en politisk, men også i en kunstnerisk sammenhæng. Ganske vist er Kaalunds to tidligere episke digte fra 1840 og 1842 med nordisk stof typiske efterklangsværker med Oehlschläger, og til dels Grundtvig, som de store forbilleder, men allerede i det andet værk, *Valkyrien Gøndul*, findes en række frisk sansede naturbilleder, der helt er uden det store forbillede, Oehlschlägers, tendens til plastisk stilisering. Denne realistiske naturbeskrivelse bryder også - og med større konsekvens - frem i de samtidige digte, som Kaalund skrev under sine sommerophold i egnen omkring Farum, og denne accept af virkeligheden følger ham resten af livet. Kaalunds sidste digtsamling, *En Eftervaar* fra 1877, indledes med det helstøbte digt "Stæren", der på mange måder samler det bedste og det mest karakteristiske i Kaalunds lyrik: i et enkelt, men yderst melodisk sprog introduceres allerede i første linie stæren og dens sang:

Ved Tøbrudstid fløjter Stæren sin Sang
og synger til midt i Skjærsommer;
da faar den saa travlt hele Dagen lang
Og tier, til Løvfaldet kommer.
(SD 247)

Stærens aktiviteter indrammes nu af prægtige sommer- og høstbilleder, og i de afsluttende strofer hæver digtet sig til en spekulativ sfære, idet Kaalund nu identificerer sig med stæren og hermed skaber en forsoning mellem dagligdagen bag "Vridsløselilles Fængselsmur" og hans egne "dejlige Sangfugledrømme".

Ligesom i naturdigtene danner den konkrete beskrivelse af livet i naturen også i den genre, hvortil Kaalunds navn frem for alt er knyttet, fablerne, blot udgangspunktet for, hvad man også i fablerne kunne kalde en refleksion, nemlig tekstens morale. Den kendteste af Kaalunds fabler, der næsten alle blev udgivet i de to samlinger *Fabler og blandede Digte* (1844) og *Fabler for Børn* (1845), "Den dræbte And" - hvis popularitet nok i lige så høj grad skyldes Lundbyes smukke illustration - indledes således med det realistiske snap-shot: "I Skoven risled den klare Aa; / en blodig Vildand bag Sivet laa" (SD 218). Uden sentimentalitet skildres ællingernes heraf følgende tragiske situation, og afslutningsvist meddeles kort og lakonisk: "Men moderløs' vare de arme Smaa", fulgt af moralen: "O, har Du en Moder, da skjøn derpaa!" (SD 219). Denne direkte henvendelse til barnet finder sin parallel i digterens direkte tiltale til dyrene, f.eks. i "Hunden ved Stranden": "Saa ti dog, Hund, med den evige Gjøen!" (SD 219). Bemærkelsesværdig er ligeledes Kaalunds brug af barnets sprog og appel til dets forestillingsverden.

Måske kan manglen på kærlighedsdigte hos Kaalund ses som endnu et eksempel på hans frigørelse fra romantikken. Forgæves leder man efter hustrudigte som Christian Winthers cyklus "Til Een" (fra *Digtninger* (1843)) eller Emil Aarestrups glødende "Erotiske Situationer" fra *Digte* (1838). Til hustruen, Cathinka, skrev Kaalund de to digte "Maaske" og "Til Hende", begge i *Et Foraar*, og senere tilegnelsesdigtet "Til min Hustru!" i *En Eftervaar* og endnu et digt, der udkom i *Efterladte Digte* (1885) med samme titel (dog uden udråbstegn). Fælles for disse tekster er den lavmælte og inderlige tone, de er holdt i. De to første er gennemglødet af Kaalunds længsel efter sin brud, de to sidste er tilbageskuende og vemodsfyldte, men de udtrykker alle digterens taknemlighed over, at hustruen har været en så trofast og stærk livsledsagerske. Endvidere er det karakteristisk, at de egentlig handler mindre om hustruen end om digteren selv og hans udvikling fra at dyrke den sværmeriske romantik stil at acceptere "denne dejlige Jord" (SD 202).

Det er også kendetegnende, at takken til hustruen, hvormed "Til min Hustru" (1885) slutter, er ledsaget af en tak til Gud. Det er denne religiøse dimension, der trods alt forbinder Kaalund med romantikken og adskiller ham fra naturalismen. Ganske vist skrev han ikke som Christian Richardt religiøse sange og digte og da slet ingen salmer, men det metafysiske element dukker gerne op i digtenes afsluttende, refleksive del enten som en pegning ud over det dennesidige, som i digtet "Det gamle Øg": "Saa farer med Dig jeg og Døden afsted - Hurra! Mod den evige Morgen" (SD 181), eller direkte bekendende - men alligevel diskret - som i det fine digt "Kaalormen", om den døende soldat og den lære, han drager af den krybende larve, der på valpladsen véd, at den er i gang med at forvandles til en sommerfugl:

Den lille Orm med den faste Tro,
den blev hans Lærer i Døden;
den slog for hans bævende Sjæl en Bro
mod Opstandelses-Morgenrøden!
(SD 277)

Naturlyrik

Ingen dansk digter, bortset fra Christian Winther, har med større lidenskab end Kaalund skildret Nordsjælland: Bagsværd, Furesøen, Frederiksdal og især egnen omkring Farum, hvor han opholdt sig i somrene omkring 1840. Digtet "Farum" demonstrerer som i et koncentrat hans forhold til naturen. På den ene side forbindes naturoplevelsen uløseligt med en følelse af frihed og afstand til byen, på den anden side er digteren også klar over, at denne følelse egentlig kun er en drøm - og vi befinder os hermed langt fra den poetiske realismes idyl:

H. V. Kaalund,

O, hvi kan jeg ej som Fuglen bygge,
fri for smaalig Tvang,
her i disse stille Skoves Skygge
med min glade Sang!
Skjønne Farum! fra din Blomstervrimmel
kalder Staden mig.
- Naar jeg drømmer mig en jordisk Himmel,
skal den ligne Dig!
(SD 61)

Således erkender Kaalund samtidig, at harmonien med naturen kun er til låns - og derfor egentlig altid uopnåelig eller tabt, hvilken forvandler den til en romantisk paradismyte, hvormed han indleder sit digt:

Her i Farums skovomkranste Eden,
ved den stille Sø,
vil jeg sætte mig paa Blomsterbredden
ved en Stak af Hø,
og af Hyld en Hyrdefløjte skjære
med idyllisk Klang;
Skov og Sø og Himlens Pragt skal være
Noder til min Sang.
(SD 59)

Den øgede virkelighedserkendelse bliver tydelig netop i denne periode. Kunne Kaalund i et tidligt digt, "Aftenskumring", der endnu er skrevet med anvendelsen af en oehlenschlägersk - eller for den sags skyld - tysk, romantiske diktion, gengive en universel stemning:

Hver en Smaafugl blunder
i den dunkle Lund,
med sit Hoved under
Vingens bløde Dun;
hellig Taushed throner
over Mark og Vang;
fra det Fjerne toner
kun en Vandrers Sang.
(SD 16)

nærmer han sig i Farum-digtet "Efteraarsnaturen" mere nøgternt genstanden for beskrivelsen og går også langt tættere på:

Om Mosen Viben svæver
med klynkende Skrig,
og hist og her kun hæver
en Lerhytte sig.
(SD 65)

Dog gælder det for begge tekster - og for Kaalunds naturlyrik generelt - at han ikke som naturalisterne efter ham blot skildrer naturen for naturens skyld, men derimod på romantisk - og symbolistisk - vis benytter naturen som afsæt for en videre refleksion. Det første digt slutter således med en påkaldelse af længslen og henvendelse til sjælen, der "uden Ro og Rist" (SD 17) blot hjemløst flakker omkring her på jorden; i det andet digt anes "en Røst" og "dunkle

Drømme" (SD 67) fra oven, og begge tekster giver således tydeligt udtryk for dualismen i Kaalunds livsanskuelse, den dualisme, han endnu ikke har lært at forsone.

En sammensmeltning af ånd og natur, af digteren og hans omgivelser - tilkæmpet og derfor ikke uden personlige omkostninger - finder sted i en række af Kaalunds senere digte, uden at der dog er tale om en konsekvent ophævelse i forfatterskabet af modsætningen, og det er denne spænding, der giver hans bedste digte deres dynamik og aktualitet. Digtet "Ved Stranden" fra *En Efteraar*, skrevet i bølgende, melodiose heksametre, ånder en sådan harmoni:

Ensom i Aftenens dæmrende Stund
hviler jeg her paa Skrænten ved Skoven;
under min Fod det dejlige Sund,
og den reneste Himmel foroven;
Dampskibet glider derude forbi -
i det hvilende Hav pløjer Kjølen sin Stribe;
Hveen og Skaane sig spejle deri
og en Vrimmel af talløse Skibe.
(SD 294)

Men fra samme samling stammer også digtet "Et Vinterbillede", i hvilket Kaalund afviser muligheden af at hengive sig til naturen, ja han anviser tydeligt en reduceret natur til en underordnet plads på bekostning af ideen:

- Hvad behøver en Maler mér til Motiv,
naar han véd at gribe Ideen,
end en vejrslagen Pil, nogle visne Siv,
et Spil af Lys over Sneen!
(SD 331)

Tankelyrik

Med årene bliver Kaalunds naturdigte færre og færre og giver plads for den rene tankelyrik. Dette udelukker ikke, at der også i ungdomsværkerne findes en stærk tendens til refleksion. Allerede blandt de tidligste digte, som f.eks. "Alverden er syg", kommer ét af hans hovedtemaer til udtryk: friheds- og uafhængighedstrangen stillet i en absolut modsætning til en syg verden:

Alverden er syg, Alverden er mat!
Mig tykkes den ganger paa Held;
o, jeg gad lystig svinge min Hat
og bestige det højeste Fjeld.
(SD 17)

Denne positur skulle Holger Drachmann senere overtage, men med langt større armsving og bravur og da udtrykt gennem en klar modstilling af den frie digter over for det småborgerlige samfund. I sin benyttelse af motivet er Drachmann således langt mere romantisk end Kaalund - hos denne drejer det sig om en eksistentiel afskærmning mod en hvilken som helst omklamring, mod at blive taget til indtægt for et bestemt parti, ja i sidste ende måske om en til dels ubevidst, politisk afvisning af en verdensorden, der "ganger paa Held" (SD 17).

At Kaalund var en mere kompleks digter, end litteraturhistorien ynder at fremstille ham som,

H. V. Kaalund,

viser digtet "Til Trankebar", der netop også behandler frihedsbegrebet, og hvor friheden udmales med en næsten ekspressionistisk begejstring, som den senere kunne findes hos Tom Kristensen:

O Himalaja! Chinas Kyst!
O Tryllena, rige Lyst.
(SD 70)

Men nu viser det sig, at ét er at drømme, noget andet at realisere sine drømme, og resultatet af denne erkendelse bliver da en tilbagevenden til en verden, der ikke kan acceptere sådanne visioner:

Da blæste vel en Nordenvind
de syge Griller af mit Sind.
(SD 71)

Af samme kunstnerisk kvalitet er endnu et frihedsdigt, "Løven i Slippen", hvor Kaalund med blandingen af næsten mytisk fantasi og præcis realisme, der leder tanken hen på Johannes V. Jensens langt senere himmerlandshistorie "Wombwell" (trykt i *Nye Himmerlandshistorier* (1904)), giver et gribende skildring både af den fangne

Dyrenes Konge - den stolte Monark,
i en ussel Bod at sé for en Mark!
(SD 257)

og de andre dyr:

I Forstuen saae jeg en Ara glo
med et Næb som en drabelig Hummerklo.
(SD 256)

Denne skildring af en verden, der ligeledes er 'syg', er udtryk for en hos Kaalund overset, men ikke desto mindre radikal holdning - hvis egentlige årsag er at finde i hans frihedslængsel - der også kommer til udtryk i hans senere produktion. Til syvende og sidst ligger denne holdning ligeledes til grund for hans stridbare digte rettet mod naturalismen, der for ham blot erstattede ét dogmatisk system med et andet. Ganske vist kunne Kaalund også hylde kongehuset og fædrelandet, men denne hyldest må ses i forbindelse med den nationale, historiske situation omkring midten af det 19. århundrede - og ikke mindst i forbindelse med de to krige 1848-50 og 1864. Digtet "Sang for det danske Folk", der er dateret 22.3.1848, er i denne sammenhæng typisk for Kaalunds holdning til det nationale: Snarere end at fokusere på den slesvig-holstenske fjende digter han abstrakt om "Sejren, den lyse", der

[...] skal følge vor Sag,
saavist som med knejsende Pander
vi vende vort Øje mod Frihedens Dag
og Ryggen mod Verdens Tyranner!
(SD 173)

I januar 1864 digtede Kaalund om "I Farens Stund", og også her er det et karakteristisk træk, at han efter den obligate hyldest: "*Kjærlighed til Fædrelandet!*" lægger det konkrete, historiske tema bag sig, og denne gang udvider horisonten mod det evige, det religiøse, med en påkaldelse af Gud som fredsstifter:

H. V. Kaalund,

Kom! thi Du os baader bedst,
kom til os som Nytaarsgjæst!
kom med Olieblad som Duen!
(SD 274)

Den religiøse bekendelse kommer endnu tydeligere frem i digtet til Schandorph, *Idealitet og Realitet*, der slutter med linierne og de for Kaalund ellers usædvanlige typografiske fremhævelser:

Du spørger, hvad jeg tror paa? Nu vel! det maa ud:
paa Frihedens Sejr, men gennem Personen, -
paa den største, som vandtes igjennem Tornekronen, -
paa de ti Mosebud, -
og paa ham, som kun kan læge denne Verdens dybe Brud:
Den almægtige Gud.
(SD 384)

Fabler

Kompositionen i Kaalunds mest kendte fabel, "Den dræbte And", er karakteristisk for hans øvrige fabeldigtning. Førstelinjen introducerer gerne hovedpersonen, og afslutningslinjerne præsenterer uden kommentar budskabet, der ikke behøver at være så præcist og moraliserende som i "Den dræbte And", men også kan være langt mere indirekte, som konklusionen på "Konen og Hesten": "De To, de har kun i Verden hinanden" (SD 208), eller helt fraværende og erstattet af en humoristisk kommentar, som i "Lænkegrisen", der skulle afløse den afdøde porthund:

Grisen kom nu til Hæder og Ære,
maatte Lænke om Halsen bære,
mageligt aad den og drak og sov,
gjøede ej som Hunden: Vov ,vov;
sov og grynted og sov igjen -
det var en egen Lænkehund, den.
(SD 212)

Sjældent anvender Kaalund vilde eller eksotiske dyr til sine fabler, derimod oftest husdyr, katte og hunde, eller bondegårdens dyr, grise, høns og køer. Mens fabeltraditionen er kendt for realistisk og illusionsløst at skildre den stærkes, den kloges eller den snediges sejr, foretrækker Kaalund at skildre den svagere part eller outsideren, som alligevel formår at hævde sig, ofte i sam- eller modspil med mennesker. I disse tekster gør en undertiden vittig satire sig mærkbar - en form for *social* ønsketænkning; på denne måde udgør Kaalunds tekster også et bidrag til realismen. Et sådant eksempel er gadekøteren Trofast i fabeln "Slagsmaalet", der sætter den snobbende og forfængelige puddel på plads:

saa rendte Trofast Pudlen omkuld
og napped af den en stor Tot Uld.
Ej! raabte han, da den satte Farten:
Mig synes, Du glemte Knebelsbarten.
(SD 212)

Et andet eksempel er de foragtede, men snedige titeldyr i "Rotterne", der i et teamwork plyndrer fadet for æg og således får del i overfloden:

Da det saa lakkede hen mod Nat,
Rotterne toge paa Værket fat:
En af de Gamle paa Ryggen laa,
Ægget han holdt med Poterne paa;
Rotter var Heste, og Halen var Stangen,
saa kjørte et Æg de bort ad Gangen.
(SD 227)

Kaalunds fabler findes ikke kun i de to samlinger fra 1844 og 1845, men spredt rundt omkring i forfatterskabet. Således indeholder *Et Foraar* en fabel om den snedige puddel, "Den firbenede Proletar", der snyder hundefangeren og dermed bliver til en repræsentant for Kaalunds højt besungne frihed, det motiv, der også danner midtpunktet i "Elefanten" i *En Eftervaar*. Men her udgør fablens negative udgang for den stridbare, frihedselskende elefant: "Den blev skeleteret og pillet ren / og samlet Knokkel for Knokkel" (SD 308), en tragisk-ironisk kommentar. Endnu mere tvetydig er tekstens beske morale, der måske også kan læses som en antidemokratisk kommentar:

- Saa gaar det de Store i Kamp med de Smaa:
de sidste faa Magten i Længden.
Saa vil det altid i Verden gaa:
Kravlet kommer dog ovenpaa. -
Respekt for de Smaa - for *Mængden!*
(SD 308)

Fulvia

Også Kaalunds eneste drama, *Fulvia*, udført i imponerende sikre og melodiose blankvers, er en variation over virkelighedproblematikken. Det blev i dets første skikkelse indleveret til Det Kgl. Teater i løbet af sommeren eller efteråret 1875 - blev forkastet af teatrets censor, Chr.K.F. Molbech, især på grund af de hyppige sceneskift - og udkom i bogform i begyndelsen af december. Kaalund omarbejdede senere teksten og indleverede den igen i efteråret 1880; i marts 1881 udkom *Fulvia* i 2. udgave, og 21.4. havde stykket premiere.

Stoffet fandt Kaalund i en dansk oversættelse af en middelalderlegende genfortalt af den svejtsiske digter Gottfried Keller med titlen "Eugenia". Centralt i legenden og hos Kaalund er skildringen af en ung kvinde, der forklædt som munk lever et klosterliv og herigennem, og ikke mindst efter at hendes sande identitet er afsløret, lutres og modnes gennem lidelse. Kaalund har flyttet handlingen til den antikke verden og kalder kvinden Fulvia. Hun er skolet i Platons filosofi og respekteres, ja nærmest tilbedes for sin store lærdom og visdom. Hun lever for ideen og tror sin kvindelighed frigjort fra alt, hvad der er jordisk. I konsekvens heraf afviser hun den romerske prokonsul Aqvilinus' kærlighed. Imidlertid søger Fulvia efter en ulykke optagelse i et kloster og lærer her af kristendommen det afkald og den pligt, nød og smerte at kende, som er med til at konstituere virkeligheden, og hun forstår ligeledes, at hun kun gennem kærligheden til Aqvilinus vil blive i stand til at realisere sig selv som et helt og harmonisk menneske. Hvad Kaalund vil skildre, er et kompromis, ideens forsoning med - eller rettere underkastelse under - virkeligheden, repræsenteret af virkelighedsmennesket Aqvilinus:

FULVIA.

[...]

Helt er jeg din og Intet uden Kvinde!

H. V. Kaalund,

AQVILINUS.

Er det at tabe?

FULVIA.

Nej, det er at vinde!

(*Fulvia*, s. 150)

Ikke Henrik Ibsen, men derimod dansk litteraturs store idealist, Fr. Paludan-Müller, er dén digter, Kaalund her er beslægtet med.

Tematisk sammenfatning

Det er karakteristisk for Kaalunds udvikling som digter, at der sker en konsekvent forandring fra romantisk efterklang til en lavmælt, men ikke desto mindre tydelig virkelighedstro gengivelse af omverdenen, en udvikling, der dog ikke er uden betydelig kompleksitet. Således vedbliver det nære og det fjerne, det dennesidige og det hinsidige, naturalisme og romantik i stor udstrækning at eksistere side om side i Kaalunds lyrik, ligesom man også finder refleksion og tidskommentar i ét og samme digt.

Fra ungdomslyrikken frem til de allersidste tekster kredser forfatterskabet omkring forholdet mellem ånd og natur, himmel og jord, idé og virkelighed, eller rettere ideen i virkelighedens tjeneste. Dette forsøg på at finde et ståsted resulterer hverken i en væsentlig ændring af digterens personlighed eller noget tab af en rodfæstet metafysisk livsholdning.

Harmoni og bestandighed - eller i hvert fald en stræben herefter - er da også grundbegreber i hans digtning og kommer fx til udtryk i et brev til Otto Borchsenius fra marts 1879, der endvidere er et fuldgyldigt udtryk for Kaalunds livsanskuelsesmæssige position i tidens litteratur: "jeg er i dette Digt [*Brændende Spørgsmaal*] som i mit Liv den selv samme Kaalund, som jeg altid har været: lige saa frihedskærlig, men besindig, lige saa beredt til at gøre Front mod alt det forhastede Væsen, som kaster Menneskene tilbage i bitre Skuffelser" (Borchsenius: *Hans Vilhelm Kaalund*, 1918, s. 85-86). Kaalund henviser udtrykkeligt til tidsdigtene fra 1848 og fortsætter: "Jeg er endnu den gamle Løsgænger, og har vel aldrig været det mere end nu".

Bag denne uafhængigheds- og frihedstrang skjuler sig en skepsis over for det nye og ukendte - nogen overbevist demokrat blev Kaalund aldrig - der netop allerede kommer til udtryk i de *Tre Tidsdigte* fra 1848:

Det Gamle er styrtet, men hvor er det Ny,
Det Nye, det Nye, som blev forberedt? -
En Herlighed, som Ingen har seet.
Det er, som vi staae mellem Verdner to
Og har kun en Spindelvævs Traad til Bro.
(*Tre Tidsdigte*, s. 6)

Den sidste af bindets tre tekster, "Til de Unge", indeholder denne appel til ungdommen:

Broder, jeg er ung som du,
Deler Savn som du med Tiden;
Jeg maa med som du i Striden;
Frem til Lyset staaer min Hu. -
[...]

H. V. Kaalund,

Længe vil endnu man rave
Frem mod Maalet, Skridt for Skridt -
Broder, naar Enhver faaer Sit
Smuldre vi i vore Grave.
(*Tre Tidsdigte*, s. 15 f.)

Digtet er et af de mange vidnesbyrd, der findes i forfatterskabet om digterens stræben efter harmoni og humanitet, der en menneskealder senere igen kom til orde i striden omkring naturalismens gennembrud og hos Kaalund aldrig ophørte med at have et anstrøg af utopi over sig.

Denne strid, eller fejde, der udkæmpedes med Holger Drachmann og Sophus Schandorph, giver et korrekt billede af Kaalunds egen livsanskuelse, hans position som digter og forhold til tidens litteratur. Allerede i digtet til Drachmann fra februar 1878, *En aaben Hilsen til Holger Drachmann*, fremhæver han - med en tydelig henvisning til dennes mange holdningsskift - sin trofasthed mod den én gang valgte livsanskuelse og sin uafhængighed af de litterære lejre til venstre og til højre for den midte, han selv tilhørte, og han slutter sit digt med følgende linier:

Dog hørte Du ikke mig klynke,
selv, naar jeg var nær ved at synke.
Gud ské Lov: jeg fandt i mig selv en Bund!
Er den lille, den er dog min egen Grund.
Er Du en Havørn og jeg kun Bien,
gaar din Bane vældig i Periferien:
Et har for Dig jeg dog forud haft
og det er den midtpunktsøgende Kraft -
i Livet som i Poesien!
(SD 357)

Her er det således endnu engang for Kaalund lykkedes at forsone idé og virkelighed, det program, som han gennem sit hele forfatterskab - men med blandet held - forsøgte at realisere, og som han for sidste gang formulerer i det afsluttende digt "Bekjendelse" fra *Efterladte Digte* (1885) med linjen: "dog, hvor jeg kan, jeg helst slaar Bro" (SD 416).

Det er vigtigt at fastholde, at Kaalund var en søgende - og dermed moderne - ånd, der aldrig helt kom til ro. En "Rastløs Higen", titlen på et af de senere digte i *Et Foraar* (1858), præger i stigende grad hans forfatterskab. Som ung havde Kaalund en tendens til at slippe jordforbindelsen og jage efter romantiske drømme, og det kostede ham en hård kamp, før han nåede ned "paa det Jevne" (SD 335) og kunne acceptere dette - herom handler også hans eneste drama, *Fulvia* fra 1875, og digtet "Til Virkeligheden", hans store "Tugtemester" (SD 248) i hans sidste digtsamling fra 1877, en virkelighed, der - karakteristisk for Kaalund - ikke forbliver statisk, men også udvider sig mod en religiøs dimension:

Og det var, som faldt fra mit Øje et Bind -
jeg bød Guds Verden et frejldigt "Kom ind"

med dens Skygge og Lys, dens Sorg og dens Gammen,
og jeg synes, nu passe vi herligt sammen!
(SD 253)

Modtagelse

Kaalunds selvvalgte position som løsgænger i 1840'ernes litterære liv medførte, at der gik mange år, før han vandt anerkendelse. Hans debut, *Kong Haldan den Stærke* (1840), blev således - og med nogen ret - beskyldt for at være en efterligning af Oehlenschlägers *Helge* (1814) og Esaias Tegnér's hermed beslægtede romancecyklus *Frithiofs Saga* (1825), og *Valkyrien Gøndul* (1842) fik kun én anmeldelse, i *Dagen* (nr. 15, 1842). Efter en række indvendinger skrev den anonyme anmelder: "Vi kunne saaledes ikke andet end ansee Digtets Sammensætning for forfeilet og dets Aand for uadæqvæt med dets Stof, og maae deraf drage den Slutning, at Digteren aldeles ikke har været sin Opgave voxen". Derimod fik *Digte* (1840) i *Kjøbenhavnsposten* rosede ord med på vejen, mens det nationalliberale organ *Fædrelandet* fældede en hård dom over bogen, dikteret af et personligt, til dels politisk begrundet fjendskab mellem redaktøren, Orla Lehmann, og Kaalund. Således hedder det i *Fædrelandets* længere omtale 2.8.1840: "At Forfatteren har Følelse for Poesi og mener det ærligt og godt, kan dog vel ikke give nogen Erstatning for Fattigdom paa Tanker og Rigdom paa Smagløsheder". Denne strenge og til dels uretfærdige kritik, som Kaalund i sine ungdomsår var udsat for, sårede ham meget og han skrev dels med navn, dels anonymt, digte i *Adresseavisen* til sit forsvar, der er bitre og tendentiøse og uden kunstnerisk værdi.

Med *Fabler og blandede Digte* (1844) blev Kaalund for første gang rost i offentligheden, og det var især P.L. Møllers indsigtfulde anmeldelse 9.2.1845, der førte ham ud af isolationen:

Forf. er Lyriker, og rimeligviis for Tiden alene Lyriker; men da der i denne Retning sædvanlig fuskes meer end i andre, maa man være desto taknemligere, naar der her bydes os noget virkelig Godt. Han besidder ALT, hvad der danner en lyrisk Poet, letbevægelig Phantasi og Følelse, sjæfulde Stemninger, et varmt og aabent Hjerte, der banker med tro og inderlig Kjærlighed for Naturen. Og, hvad der for Lyrikeren er endnu vigtigere, end for andre Digtere, Sproget bøier sig villigt, musikalsk og fuldttonende i Sangens Rhythmer.

(*Dansk Album for Litteratur og Kunst*, 1845, s. 45)

Men da *Fabler for Børn* udkom året efter, er det karakteristisk for digterens stadig manglende anerkendelse i tiden, at anmeldelsen i *Berlingske Tidende* kun har ros tilovers for Lundbye; Kaalunds navn nævnes overhovedet ikke! Anmelderen i tidsskriftet *Den Frisindede* måtte dog indrømme, at flere af digtene var vellykkede, men "Fabler" kunne de dog ikke kaldes (Bøgh: *Hans Vilhelm Kaalund*, 1906, s. 83). Alligevel var bindets popularitet sikret og opnåede status af en børnebogsklassiker; frem til 1949 kom det i 15 oplag.

Havde Kaalund tidligere haft modgang, fik han med udgivelsen af *Et Foraar* i 1858 fuld oprejsning. Allerede i 1859 kom bindet i 2. oplag, og i 1886 i 6. oplag. I *Dansk Maanedsskrift* fremhæver Carl Rosenberg Kaalunds lune og dybe natursans, især for dyr, hvilket navnligt kommer til udtryk i fablerne: "Han er virkelig original, suger sine poetiske Inspirationer af Livet selv, netop saaledes som det er og rører sig omkring ham og peger derfor baade paa sine egne og paa Tidsalderens Vegne stedse imod noget Nyt og Bedre." *Dagbladet* istemmer rosen, men fokuserer på den spekulative side hos digteren: "Man mærker intet Skolestøv hos Kaalund; han er væsentligst Tankedigter, men denne Digtning hviler hos ham paa en saa vibrerende lyrisk Sangbund, at han netop i dem har præsenteret sit Dybeste og Højeste". Den kendteste af anmelderne var digteren Henrik Hertz (1798 (el. 97)-1870), der kaldte bogen en værdifuld gave og ved hjælp af en detaljeret gennemgang af enkelte digte påviste deres rytmiske fuldenshed og billedrigdom (Bøgh: *Hans Vilhelm Kaalund*, 1906, s. 120-22). Utvivlsomt har formens fasthed og teksternes musikalitet, Kaalunds dyrkelse af naturen og hans fædrelandskærlighed, den omhyggelige balance mellem frihedssværmeri og tro på det bestående, mellem romantik og realisme og ikke mindst tilliden til, at lyset og godheden i sidste ende vil sejre, været de væsentlige komponenter, der sikrede bindet dets umiddelbare

succes.

Selvom Kaalunds lyriske drama *Fulvia* i sin modstilling af hedenskab og kristendom nok er en spejlning af tidens brydninger mellem nyt og gammelt, er det på ingen måde, som samtiden troede, et camoufleret indlæg i naturalismens kvindesagsdebat, men derimod en lyrisk snarere end en dramatisk behandling af forfatterskabets gamle forsoningstema. Til at begynde med fik Kaalund ikke stor glæde af sit skuespil - ikke blot afviste Det Kgl. Teater det i første omgang, men ud over de tekniske indvendinger har teatret også kunnet se, at Kaalunds kunsteriske evner på trods af tekstens poetiske skønhed netop ikke lå på det dramatiske område. Alligevel blev den forsinkede opførelse i 1881 en betydelig succes, og *Fulvia* opnåede at komme i 5. udgave i 1903; i de følgende ti år blev det opført i alt halvtreds gange.

Endelig blev Kaalunds første digtsamling i nitten år, det lille bind *En Efteraar* (1877), modtaget med begejstring af presse og publikum, men på dette tidspunkt havde digteren nok mistet sin aktualitet. Da han i 1877 kom på finansloven, blev understøttelsen sat til usle 200 kr., idet han af daværende kirke- og undervisningsminister, Johan C.H. Fischer, var blevet forvekslet med den fjerne slægtning, filologen Kristian Kaalund - et eksempel på, hvor lidt han trods alt var anerkendt af offentligheden.

Forfatterskabets efterliv

Siden sin død i 1885 er Kaalunds reputation som digter gået ned ad bakke. Ganske vist indeholder Georg Brandes' (1842-1927) nekrolog fra 1885 en smuk karakteristik af *mennesket* Kaalund, men samtidig forudsiges hans glemsel: "Man vil glemme den ængsteligt forsigtige Kækhed, der var Kærnen i hans Frihedskærlighed og Fremskridtstro, for kun at mindes Melodierne i hans Vers og Stemningerne i hans poetiske Malerier" (Brandes: *Samlede Skrifter*, bd. 2, s. 440-441). Men *Et Foraar* fremhæves dog som den åbenbaring, bogen var, da den udkom for den da 16-årige Brandes: "Der var i disse Digte netop det Maal af Vemod, af Trods, af Livsmod, af Frihedstrang, af Længsel mod det Friske, af Begejstring for det Store, af Ærefrygt for Minderne og Tro paa Lysets Sejr, som Slægten kunde fatte og havde Brug for" (smst., s. 441). Men herefter reduceres Kaalund med den ondsksfulde bemærkning: "Alt var ubestemt, sjælfuldt, tanketomt, stemningsrigt, og i Regelen melodiest" (smst.) - uden at Brandes viser den ringeste forståelse for Kaalunds religiøsitet.

Det er denne nedvurdering af digteren Kaalund til at være en uoriginal, men teknisk dygtig lyriker, der har præget litteraturhistorien og dens placering af ham som epigondigter, som "en af Oehlenschlägers sidste "disciple" (smst., s. 446). Denne holdning præger således Vilhelm Andersens nydelige, men aldeles uengagerede fremstilling i 3. bind af *Illustreret dansk Litteraturhistorie* (1924), hvorimod Paul V. Rubow i sin essaysamling *Epigonerne* (1956) med vanlig originalitet tegner et fascinerende portræt af Kaalund som fornyer af den poetiske stil og vigtig forudsætning for Holger Drachmann (1846-1908), Viggo Stuckenbergs (1863-1905) og Helge Rode (1870-1937). F.J. Billeskov Jansen vier i 3. bind af *Danmarks Digtekunst* (1958) Kaalunds naturlyrik en halv side, nævner også fablerne, men lader ham ellers gå under i bindets afsluttende oversigtsafsnit om "Lyrisk Kunst". Derimod viser Uffe Andreassen i 3. bind af *Dansk litteratur historie* (1976) langt større forståelse for Kaalunds åndshistoriske placering i det 19. århundrede som en interessant overgangsskikkelse og fremhæver det personlige særpræg i gennembrudsværket *Et Foraar*. Tilsvarende positivt behandles Kaalund af Hanne Marie og Werner Svendsen i deres *Geschichte der dänischen Literatur* (1964) med en fremhævelse af fablerne og af Sven H. Rossel i *A History of Danish Literature* (1992), mens han i de fleste udenlandske fremstillinger af den danske litteratur kun sjældent omtales og f.eks. i P.M. Mitchells *A History of Danish Literature* (1957) fejlagtigt placeres i samme kategori som

H. V. Kaalund,

Ludvig Bødtcher og Emil Aarestrup. I *Litteraturhåndbogen* (1985) og *Litteraturens Stemmer* (1999) omtales Kaalund slet ikke, og i *Litteraturens Veje* (1996) citeres blot resignationsdigtet "Paa det Jevne", mens derimod *Dansk forfatterleksikon* (2001) indeholder en kort artikel om ham.

Tekstoplysninger

De udgaver, der er anvendt i ADL, og som der henvises til i dette portræt, er:

Samlede Digte, udgivne af Otto Borchsenius, 1898 (forkortes i ADL SD). Denne udgave indeholder også de efterladte digte, der efter digterens død blev udgivet særskilt i 1885.

Fulvia. Drama i fem Akter, fjerde udgave, 1891.

Bibliografi

[Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi](#)

- [Værker](#)
- [Senere tekstudgaver](#)
- [Biografiske og litteraturhistoriske behandlinger](#)

Listen er delt i tre afdelinger: værker, senere tekstudgaver og en selektiv liste over litteraturhistoriske behandlinger.

Værker

Kong Haldan den Stærke. Romantisk Epos, 1840.

Samlede Digte, 1840.

Valkyrien Gøndul. Et nordisk Digt, 1842.

Fabler og blandede Digte, 1844.

Humoristisk Pjece, 1844; udgivet under pseudonymet Benjamin Sahl.

Fabler for Børn, 1845. Udgivet sammen med maleren Johan Th. Lundbye.

Til Kong Frederik den Syvende, 1848.

Tre Tidsdigte, 1848.

Et Foraar. Digte, ældre og nyere, 1858.

Fulvia. Lyrisk Drama i fire Akter, 1875.

En Eftervaar. Digte, 1877.

En aaben Hilsen til Holger Drachmann, 1878.

Brændende Spørgsmaal, 1879.

H. V. Kaalund,

Idealitet og Realitet. Redegjørelse og slutteligt Gjensvar til Digteren Dr.phil. S. Schandorph, 1879.

Senere tekstudgaver

Efterladte Digte, udg. med efterskrift af Otto Borchsenius, 1885.

Samlede Digte, udg. med efterskrift af Otto Borchsenius, 1898.

Samlede Digtninge, udg. med efterskrift af Otto Borchsenius, 1914.

Digte i Udvalg, udg. med indledning og oplysninger af Alfred Ipsen, 1920.

Digte i Udvalg, 1952.

Biografiske og litteraturhistoriske behandlinger

P.L. Møller: *Kritiske Skizzer fra Aarene 1840-47*, 1-2, 1847, 2, s. 202-24.

Zakarias Nielsen: *Hans Vilhelm Kaalund. Bidrag til en Karakteristik af Digterens Person og Gjerning*, 1886.

Otto Borchsenius: "H. V. Kaalund og "Fulvia"" i: *Hjemlige Interiører*, 1894, s. 107-116.

Otto Borchsenius: "Hans Vilhelm Kaalund" i: *To Digtere*, 1886, s. 106-93; særskilt udg. med titlen: *Hans Vilhelm Kaalund*, 1918.

Sophus Schandorph: "Om H.V. Kaalund ude og hjemme", i: *Forfatterbogen*, 1898, s. 51-56.

Georg Brandes: "Hans Vilhelm Kaalund" i: *Samlede Skrifter*, bd. 2, 1899, s. 440-446.

Jens Michelsen: *Hans Vilhelm Kaalund*, Randers 1901.

Nicolaj Bøgh: *Hans Vilhelm Kaalund. En Levnedsskildring*, 1906.

Harald Nielsen: "Kaalund - Digteren" i: *UDEN TRAAD - og med!*, 1941, s. 77-105.

Paul V. Rubow: "H.V. Kaalund - en Epigon?", i: *Epigonerne. Afhandlinger og Portrætter*, 1956, s. 15-23.

F.J. Billeskov Jansen: *Om H.V. Kaalund og hans "Fabler for Børn"*, 1969.

Egon Funch: *Et digterhjem i Vridsløselille. Om H.V. Kaalunds virke ved fængslet 1859-1881*, 1979.

Sven H. Rossel

Sven H. Rossel (f. 1943) er professor i nyere skandinavisk litteratur ved Universitat Wien.